

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมือง ในพื้นที่เขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษา เขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลม

นายบุญเยี่ยม เหลาสะอาด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

ISBN 947-334-858-1

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

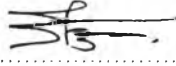
THE RELATIONSHIPS BETWEEN SLUMS AND URBAN DEVELOPMENT
IN THE MIDDLE BANGKOK METROPOLITAN AREA
A CASE STUDY OF YANNAWA SATHON AND BANGKHOLAEM DISTRICT

MR. BOONYIAM LAOSAARD

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Region Planning
Department of Urban and Regional Planning
Faculty of Architecture
Chulalongkorn University
Academic Year 1999
ISBN 974-334-858-1

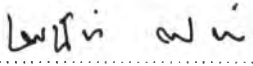
หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมืองในพื้นที่เขตชั้นกลาง
กรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา เขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลม
โดย นายบุญเยี่ยม เหลลาสะอาด
ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ขวัญดวง อติโพธิ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง ของการ
ศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....รักษาราชการแทนคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิระ สัจกุล)

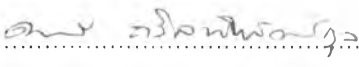
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

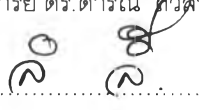
.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพพันธ์ ตาปนานนท์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ขวัญดวง อติโพธิ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ดารณี ชาติพิพัฒน์กุล)

.....กรรมการ
(นายสิน สีสวน)

บุญเยี่ยม เหลาสะอาด : ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมืองในพื้นที่เขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาเขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลม. (THE RELATIONSHIPS BETWEEN SLUMS AND URBAN DEVELOPMENT IN THE MIDDLE BANGKOK METROPOLITAN AREA A CASE STUDY OF YANNAWA SATHON AND BANGKHOLAEM DISTRICT) อ. ที่ปรึกษา : อาจารย์ขวัญสุวรรณ อติโพธิ, 163 หน้า. ISBN 974-334-858-1.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะค้นหา ทำความเข้าใจและสร้างองค์ความรู้ถึงสภาพของชีวิต และการตั้งถิ่นฐานระหว่างชุมชนแออัดกับพื้นที่เมือง เนื้อหาในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การศึกษาถึงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแออัดกับสภาพการพัฒนาเมืองของพื้นที่ศึกษา และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแออัดที่มีมาควบคู่กับการพัฒนาเมือง โดยกำหนดให้พื้นที่เขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลมเป็นพื้นที่ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์

จากการศึกษาสามารถแบ่งพัฒนาการของพื้นที่ศึกษาออกได้เป็น 3 ระยะ ตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ เริ่มจากพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็นที่ตั้งของโรงงาน โกดัง คลังสินค้า และกำลังก้าวไปสู่การเป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมใหม่ของกรุงเทพมหานคร การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการใช้ที่ดินส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ชุมชนแออัดเป็นรูปแบบของการพักอาศัยที่มีพัฒนาการเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างชัดเจนกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยพบว่าเมื่อมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมเข้ามาในพื้นที่ ที่ดินที่เคยเป็นสวนผลไม้ถูกแบ่งให้เช่าปลูกบ้านสำหรับคนงานในโรงงาน และพัฒนามาเป็นการปลูกบ้านให้เช่า การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการของภาครัฐก่อให้เกิดความต้องการในการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง และกลายเป็นแรงบีบให้เกิดการบุกรุกที่ดินเพื่อปลูกบ้านพักอาศัย ชุมชนแออัดในปัจจุบันจึงแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ชุมชนแออัดในที่ของตนเอง ชุมชนแออัดที่เช่าที่ดินปลูกบ้าน และชุมชนแออัดที่บุกรุกที่ดินผู้อื่น ซึ่งแต่ละชุมชนมีพัฒนาการการเป็นชุมชน สภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจและลักษณะทางสังคมแตกต่างกันไป

ผลจากการศึกษาสามารถนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาใน 2 กรณี คือ การแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่มีชุมชนแออัดอยู่แล้ว เน้นการพัฒนาและปรับปรุงสภาพทางกายภาพของพื้นที่ ส่วนในพื้นที่ที่ยังไม่เกิดกลุ่มที่พักอาศัยในรูปแบบของชุมชนแออัดนั้น เสนอให้ใช้มาตรการในการควบคุมและป้องกันการเกิดชุมชนแออัดขึ้นในพื้นที่ คือ มาตรการทางผังเมืองเพื่อควบคุมกิจกรรมการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคของเมือง และมาตรการทางสังคมเพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยมีทางเลือกและโอกาสในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
สาขาวิชา การวางผังเมือง
ปีการศึกษา 2542

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

397 08978 25 : MAJOR URBAN PLANNING

KEY WORD: RELATIONSHIP / SLUM / URBAN DEVELOPMENT

THE RELATIONSHIPS BETWEEN SLUMS AND URBAN DEVELOPMENT IN THE MIDDLE BANGKOK
METROPOLITAN AREA A CASE STUDY OF YANNAWA SATHON AND BANGKHOLAEM DISTRICT

THESIS ADVISOR : MR. KWANSUANG ATIBODHI. 163 pp. ISBN 974-334-858-1.

This study is aimed to search, understand and create knowledge about the relation of condition of life and settlement of slums and urban area. This study is divided into two parts. The first part is the study of slum settlement's evolution and urban development in the study area of Yannawa , Sathon and Bangkholaem Districts. The second part is the study of slum transition along with the urban development in the study area. The method used in this study is interview and participation observation for data gathering and analysis.

From the study the evolution of study area could be divided into three stages according to the physical change of the area. In the past, it was an agricultural area which was later changed into the industrial area. Then, it would be developed to be the new commercial center of Bangkok Metropolitan Administration. The changes of land use had an influence on the way of life of residents in the study area. Slums were the residential development clearly related to those changes. When there was an expansion of the industrial activity in the study area, the previous orchard was partly changed to land for rent to build a house for factory workers, and eventually developed to a house for rent. Also, the development of infrastructure of the public sector led to the area development to cope with urban expansion and became a force to invade land for residence. Therefore, slums at present can be divided into three categories: slums in their land own area, slums on rental land, and slums on land invaded. Each type of slum varies in its development, and physical, economic and social characteristics.

According to the study, two guidelines are proposed to solve the problem. The first one deals with the area where slums exist by emphasizing on the physical development and improvement. The other one is to cope with the area where there is no slum. Two measures are proposed to control and prevent the slum development: urban planning measures and social measures. The former is to control land use in agreement with the development of infrastructure system in an urban area whereas the latter is to provide alternatives and opportunity for a low-income group to upgrade their quality of life and family.

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง

สาขาวิชา การวางผังเมือง

ปีการศึกษา 2542

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมืองในพื้นที่เขตชั้นกลาง กรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาเขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลม" ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากหลายฝ่ายด้วยกัน

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองที่กรุณาสั่งสอนให้ความรู้ทางผังเมือง โดยเฉพาะ อาจารย์ขวัญสรวย อติโพธิ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาใช้เวลามาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูร์มมากขึ้น

ขอขอบคุณ คุณพี่น้อง ป้าเจี๊ยบ น้องมิว ที่ช่วยเหลือทั้งร่างกาย แรงใจ น้องเอ "หทัยรัตน์ พ่วงเซย" ที่ทุ่มเทความช่วยเหลือให้โดยตลอดอย่างไม่เหน็ดเหนื่อย น้องน้อย จาก พชม. ที่เป็นเพื่อนทุกครั้งในการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับแรงใจจากเชียงใหม่ เล็ก เพื่อนผู้แสนดี พี่นกกและน้องก้านทอง ที่ช่วยอ่านและแก้ไขต้นฉบับให้ ทำให้งานชิ้นนี้มีความน่าอ่านยิ่งขึ้น

ขอบคุณพี่น้องร่วมรุ่นผังเมืองทุกคนที่ช่วยให้มีแรงใจ โดยเฉพาะน้องโบว์ ที่ให้ยิ้มกล้งดิจิดอลทำให้ได้รูปสวย ๆ มาประกอบคำบรรยาย ขอขอบคุณพี่ตุ้ม พี่แสงที่คอยส่งข่าวคราวความเคลื่อนไหวตลอดมา ลืมไม่ได้สำหรับ พี่ ๆ เพื่อน ๆ น้อง ๆ ข้าราชการฝ่ายพัฒนาชุมชน เขตยานนาวา เขตสาทร และเขตบางคอแหลมทุกคนที่คอยให้กำลังใจ ช่วยเหลือ อนุเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ และที่สำคัญคือ พี่น้องชาวชุมชนแออัดทุกคนที่ให้ทั้งข้าว น้ำ ที่นอน และความรักใคร่เอ็นดู ทั้งป้านุช น้ำปลุก พี่ดาว พี่มาลัย ลุงทองก้อน ลุงเปีย พี่ปริชา ลุงชอบ ลุงสมพร พี่นงโกช พี่อนุชา ลุงใหญ่ ตาหลาบ ลุงหง่า กับอีกมากมายที่ไม่ได้กล่าวอ้างถึง

สุดท้าย ผู้วิจัยขอกราบพระคุณคุณพ่อคุณแม่ที่เป็นผู้ให้ชีวิต ตามไท ห่วงหา เป็นห่วงเป็นใยอยู่ตลอดเวลา ความรักที่ท่านให้นั้น เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

นายบุญเยี่ยม เหลาสะอาด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญแผนที่	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา	2
1.4 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา	3
1.5 แหล่งที่มาของข้อมูล	3
1.6 นิยามศัพท์	4
1.7 ข้อจำกัดในการศึกษา	4
1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
2 แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับเมือง	6
2.1.1 ความหมายของเมือง	6
2.1.2 ประเภทของเมือง	7
2.1.3 กระบวนการกลายเป็นเมือง	8
2.1.4 แบบจำลองรูปแบบการใช้พื้นที่และการขยายตัวของเมือง	10
2.1.5 การเลือกทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัย	12
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด	13
2.2.1 ประเภทที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย	13
2.2.2 ความหมายของชุมชนแออัด	18
2.2.3 ลักษณะของชุมชนแออัด	19
2.2.4 สาเหตุการเกิดชุมชนแออัด	20

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.2.5	ที่ตั้งและลักษณะการกระจายตัวของชุมชนแออัด..... 21
2.2.6	การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด..... 24
2.3	กรอบความคิดในการศึกษา..... 29
3	สภาพการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองกรุงเทพมหานคร 31
3.1	การพัฒนาเมือง
3.1.1	ยุคสมัยการสร้างเมืองหลวงใหม่ (พ.ศ.2325-2398) 31
	- พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศ 31
	- พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของกรุงเทพมหานคร 32
3.1.2	ยุคสมัยการปรับปรุงประเทศ (พ.ศ.2398-2475)..... 40
	- พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศ 40
	- พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของกรุงเทพมหานคร 41
3.1.3	ยุคสมัยก่อนเป็นประเทศอุตสาหกรรม (พ.ศ.2475-2500) 47
	- พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศ 47
	- พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของกรุงเทพมหานคร 48
3.1.4	ยุคสมัยเมืองเอก (พ.ศ.2500-ปัจจุบัน) 51
	- พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศ 51
	- พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของกรุงเทพมหานคร 52
3.2	ผลกระทบของการพัฒนาเมือง..... 56
3.2.1	ลักษณะของการรวมศูนย์ในการพัฒนาประเทศกับฐานะการเป็นเมืองเอก..... 56
3.2.2	การพัฒนาเมืองกรุงเทพมหานครกับการพัฒนาชุมชนแออัด..... 57
4	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมืองในพื้นที่ย่านพระราม 3 60
4.1	สภาพทั่วไปของพื้นที่ย่านพระราม 3 60
4.1.1	ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา..... 60
4.1.2	ความเป็นมาของพื้นที่โดยสังเขป 60
4.1.3	พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ย่านพระราม 3 และกิจกรรมการใช้ที่ดิน 63
4.1.4	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน..... 79
4.1.5	ประเภทและลักษณะการใช้ที่ดินในปัจจุบัน..... 84
4.1.6	การคมนาคมขนส่ง 89
	4.1.6.1 ระบบการคมนาคมในอดีต 89
	4.1.5.2 ระบบการคมนาคมในปัจจุบัน 89
4.1.7	โครงสร้างประชากร..... 91

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.2 ชุมชนแออัดในพื้นที่ย่านพระราม 3.....	92
4.2.1 จำนวน ที่ตั้งและการกระจายตัวของชุมชนแออัด.....	95
4.2.2 ประเภท และพัฒนาการของชุมชนแออัด.....	97
1. ชุมชนแออัดที่มีที่ดินเป็นของตนเอง.....	98
- กรณีตัวอย่าง "ชุมชนมิตรสัมพันธ์".....	102
2. ชุมชนแออัดที่เช่าที่ดินปลูกบ้าน.....	111
- กรณีตัวอย่าง "ชุมชนสวนหลวง 1".....	115
3. ชุมชนบุกรุก.....	122
- กรณีตัวอย่าง "ชุมชนเชื้อเพลิงพัฒนา".....	126
4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดต่างๆ	
กับสภาพการพัฒนาเมืองในย่านพระราม 3.....	133
5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	140
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	140
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	143
- แนวทางแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดที่เกิดขึ้นแล้ว.....	144
- แนวทางในการป้องกันปัญหาชุมชนแออัด.....	145
5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป.....	146
รายการอ้างอิง.....	147
ภาคผนวก.....	151
ประวัติผู้เขียน.....	163

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4-1	แสดงจำนวนและขนาดของแขวงปกครองในพื้นที่ศึกษา 63
4-2	แสดงการใช้ที่ดินเขตยานนาวา ปี พ.ศ.2529 80
4-3	แสดงการใช้ที่ดินเขตยานนาวา ปี พ.ศ.2539 80
4-4	แสดงการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเขตยานนาวา ระหว่างปี พ.ศ.2529-2539 80
4-5	แสดงการใช้ที่ดินเขตสาทร ปี พ.ศ.2529 81
4-6	แสดงการใช้ที่ดินเขตสาทร ปี พ.ศ.2539 81
4-7	แสดงการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเขตสาทร ระหว่างปี พ.ศ.2529-2539 81
4-8	แสดงการใช้ที่ดินเขตบางคอแหลม ปี พ.ศ.2529 82
4-9	แสดงการใช้ที่ดินเขตบางคอแหลม ปี พ.ศ.2539 82
4-10	แสดงการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเขตบางคอแหลม ระหว่างปี พ.ศ.2529-2539 82
4-11	แสดงการใช้ที่ดินของเขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลม เปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ.2529-2539 83
4-12	แสดงจำนวนและความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ศึกษา 92
4-13	แสดงประเภทและจำนวนของชุมชนแออัดในพื้นที่ย่านพระราม 3 97
4-14	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมือง 133
4-15	แสดงรูปแบบและพัฒนาการของชุมชนแออัดแต่ละประเภท 134

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ

หน้า

2-1	แสดงแบบจำลองรูปแบบการใช้พื้นที่และการขยายตัวของเมือง	11
2-2	แสดงที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยรูปแบบต่างๆ	17
2-3	แสดงที่ตั้งของชุมชนแออัดในลักษณะต่างๆ	22
2-4	โครงการจัดการที่อยู่ใหม่ (Relocation)	26
2-5	โครงการประสานประโยชน์ที่ดิน (Land Sharing)	26
2-6	การปักผังและแบ่งแปลงในที่ดินเดิม	27
2-7	การรื้อและสร้างใหม่ในที่เดิม (Reconstruction)	27
3-1	แสดงอาคารบ้านเรือนของประชาชนในยุคสมัยการสร้างเมืองหลวงใหญ่	39
4-1	แสดงกิจกรรมการใช้ที่ดินย่านพระราม 3.....	87
4-2	แสดงลักษณะของผังชุมชนแออัดในที่ของตนเอง	100
4-3	แสดงสภาพพื้นที่ที่อยู่อาศัย ก่อนจะกลายเป็นชุมชนแออัด	100
4-4	ภาพมุมสูงของชุมชนมิตรสัมพันธ์	107
4-5	ทางเดินเท้าในชุมชนมิตรสัมพันธ์	107
4-6	สภาพอาคารบ้านเรือนของคนในชุมชนมิตรสัมพันธ์	107
4-7	พื้นที่ว่างด้านในของชุมชนมิตรสัมพันธ์	108
4-8	ทางเดินในชุมชนมิตรสัมพันธ์	108
4-9	ทางเข้าออกชุมชนมิตรสัมพันธ์	108
4-10	พื้นที่สาธารณะของชุมชนมิตรสัมพันธ์	109
4-11	การค้าขายในชุมชนมิตรสัมพันธ์	110
4-12	กลุ่มผู้เช่า.....	110
4-13	ที่ตั้งของชุมชนแออัดเช่าที่	114
4-14	สภาพที่พักอาศัยโดยรวมของชุมชนสวนหลวง 1	118
4-15	ทางเท้าในชุมชนสวนหลวง 1	118
4-16	บ้านพักอาศัยของชุมชนสวนหลวง 1	118
4-17	คลองสวนหลวง	118
4-18	เปรียบเทียบมัสยิดกับชุมชนสวนหลวง1	120
4-19	ซอยเจริญกรุง 103	121
4-20	ร้านค้าริมคลองสวนหลวง	121
4-21	ผังชุมชนแออัดประเภทบุกรุก	125
4-22	ความแตกต่างของชุมชนบุกรุกกับชุมชนประเภทอื่น	125

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
4-23 ชุมชนเชื่อเพลิงพัฒนา.....	130
4-24 สภาพสิ่งปลูกสร้างชุมชนเชื่อเพลิงพัฒนา.....	131
4-25 ทางเท้าภายในชุมชนเชื่อเพลิงพัฒนา.....	131
4-26 การทำกิจกรรมในพื้นที่ได้ทางด่วน.....	132
4-27 วิธีชีวิตคนในชุมชน.....	132

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
3-1	แสดงที่ตั้งของชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา 33
3-2	บริเวณบางกอกก่อนและหลังชุดคลองลัด 34
3-3	แสดงการแบ่งเขตของกรุงเทพในยุคสมัยการสร้างเมืองใหม่ 35
3-4	ลักษณะการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ สมัยการสร้างเมืองหลวงใหม่ 37
3-5	ลักษณะการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 4 42
3-6	แสดงท่าเรือของกรุงเทพฯ ปี พ.ศ.2422 45
3-7	แสดงขอบเขตการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2443 46
3-8	แสดงขอบเขตการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2496 50
3-9	แสดงการใช้ที่ดินของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2515 54
3-10	แสดงการใช้ที่ดินของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2539 55
4-1	แสดงเขตการปกครองกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2542 61
4-2	แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษาย่านพระราม 3 62
4-3	แสดงกลุ่มการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ย่านพระราม 3 ในระยะแรก 65
4-4	แสดงกิจกรรมการใช้ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา ปี พ.ศ.2448 67
4-5	แสดงการใช้ที่ดินกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2433 68
4-6	แสดงการใช้ที่ดินของพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2474 69
4-7	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการใช้ที่ดินของพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2496 71
4-8	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการใช้ที่ดินของพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2510 73
4-9	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการใช้ที่ดินของพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2517 74
4-10	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการใช้ที่ดินของพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2530 76
4-11	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการใช้ที่ดินของพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2534 77
4-12	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการใช้ที่ดินของพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2542 78
4-13	การใช้ที่ดินพื้นที่ย่านพระราม 3 ปี พ.ศ.2542 86
4-14	โครงข่ายการคมนาคมในพื้นที่ย่านพระราม 3 90
4-15	ที่ตั้งของชุมชนแออัดในพื้นที่ย่านพระราม 3 94
4-16	ที่ตั้งของชุมชนแออัดในที่ดินของตนเอง 99
4-17	ผังชุมชนมิตรสัมพันธ์ 103
4-18	ที่ตั้งของชุมชนแออัดเช่าที่ปลูกบ้าน 112
4-19	ผังชุมชนสวนหลวง 1 117
4-20	ที่ตั้งของชุมชนแออัดบุกรุก 123
4-21	ผังชุมชนเชื้อเพลิงพัฒนา 127